

ULUSLARARASI CEZA YARGILAMALARINA BAŞLANABİLMESİNDE BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GÜVENLİK KONSEYİNİN ROLÜ VE SUDAN ÖRNEĞİ

Arş. Gör. Figen TABANLI*

ÖZET

Uluslararası hukukta sorumluluk esas olarak devletlerindir. Ancak devletlerin sorumluluğu yanında bireylerin cezai olarak sorumlu tutulabilmeleri ve işlemiş oldukları uluslararası nitelikteki suçlardan dolayı uluslararası mahkemelerde yargılanmaları uluslararası ceza hukukunun en temel amaçlarından biridir. Uluslararası Ceza Mahkemesi de bu temel amacı sağlayabilmek için kurulmuş, insancıl hukuk kapsamındaki uluslararası suçları kovuşturan sürekli bir mahkeme niteliğindedir.

Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin yargı yetkisini kullanmaya başlamasında Birleşmiş Milletler önemli bir rol oynamaktadır. Uluslararası barış ve güvenliğin tehdit veya ihlal edildiği durumlarda Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi harekete geçmektedir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Roma Statüsü m. 13/b'de sahip olduğu yetkiye dayanarak durumu Birleşmiş Milletler Şartı VII. Bölüm'e uygun şekilde mahkemeye gönderdiğinde olay Mahkeme'nin yetki alanına girmiş bulunmaktadır.

Sudan'da yaşananlar uluslararası toplumun konuya müdahil olmasını gerektirmiştir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi harekete geçmiş ve Darfur'daki olayları araştırması için bir araştırma komisyonu kurmasını istemiştir. Araştırma ve yerinde gözlemlere dayanan Komisyon Raporu sonucu Güvenlik Konseyi, 31 Mart 2005 tarihli ve 1593 sayılı kararı ile Darfur'daki durumu 1 Temmuz 2002'den sonrasını kapsayacak şekilde Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne havale etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Ceza Mahkemesi, Birleşmiş Milletler, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Sudan, Darfur Krizi.

* Afyon Kocatepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Uluslararası Hukuk Anabilim Dalı,
figen_ercan@hotmail.com

THE ROLE OF THE UNITED NATIONS SECURITY COUNCIL IN THE INITIATION OF INTERNATIONAL CRIMINAL AND THE CASE OF SUDAN

ABSTRACT

The states are mainly responsible for international law. However, in addition to the responsibilities of states, criminal liability of individuals and criminal proceedings against international courts for international criminal offenses are one of the fundamental aims of international criminal law. The International Criminal Court is also established to provide this main aim and is a constant court that prosecutes international crimes under humanitarian law.

The United Nations plays an important role in the use of the jurisdiction of the International Criminal Court. The United Nations Security Council takes the action when international peace and security are threatened or violated. United Nations Security Council based upon Rome Statute m. 13/b, the case has included into the jurisdiction of the Court when it sent the case to the court in accordance with Chapter VII of the United Nations Charter.

Incidents in Sudan is required that international community to be involved in the issue. The United Nations Security Council has acted and asked to establish a research commission to investigate the incidents in Darfur. Result of the Commission Report based on research and on-the-spot observations The Security Council has referred to the International Criminal Court in Darfur with a resolution no. 1593 of 31 March 2005, covering the situation after 1 July 2002.

Keywords: International Criminal Court, United Nations, United Nations Security Council, Sudan, Darfur Crisis.

GİRİŞ

Uluslararası ceza hukuku, uluslararası suçlar ve uluslararası ceza kovuşturmasına ilişkin düzenlemeleri kapsayan, ulusal hukuk, uluslararası insan hakları, insancıl hukuk ve ulusal ceza hukukunun melez bir bileşimi olarak tanımlanabilir¹.

Devletler şeklinde örgütlenen toplumlar, kendi toplumlarının niteliklerine uygun iç hukuklarını oluşturdukları gibi, uluslararası toplum da bütün devletleri kapsayacak, tüm devletlerin gereksinimlerine yanıt verecek ve toplumların niteliklerine uygun olacak uluslararası hukuku oluşturmaktadır. Ancak devletlerin egemenlik haklarının en çok vurgulandığı ceza hukuku alanında uluslararası düzeye geçişte büyük sorunlar çıkmakta ve bu sebeple uluslararası ceza hukukunun oluşturulmasında büyük zorluklarla karşılaşmaktadır. Buna rağmen, uluslararası ceza hukuku alanında *ad hoc* mahkemelerin ve 17 Temmuz 1998 tarihinde kabul edilen, 01 Temmuz 2002 tarihinde yürürlüğe giren Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin (UCM), kurulmasıyla önemli bir aşamaya gelinmiştir.

“*Uluslararası hukukun babası*” olarak tanınan Hugo Grotius uluslararası hukuku “*mahkemesiz hukuk*” olarak tanımlamayı daha uygun bir yaklaşım olarak görmüştür. Ancak günümüzde uluslararası yargı sistemi UCM'nin de kurulmasıyla sadece uluslararası düzene yönelik liberal yaklaşımların önemli bir bileşenini değil, aynı zamanda uluslararası sistemin de ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır².

Uluslararası hukukta sorumluluk esas olarak devletlerindir. Ancak devletlerin sorumluluğu yanında bireylerin cezai olarak sorumlu tutulabilmeleri ve işlemiş oldukları uluslararası nitelikteki suçlardan dolayı uluslararası mahkemelerde yargılanmaları uluslararası ceza hukukunun en temel amaçlarından biridir. UCM de bu temel amacı sağlayabilmek için kurulmuş, insancıl hukuk kapsamındaki uluslararası suçları³ kovuşturan ve 20. yüzyılın sonlarında

1 Cassese, Antonio (2003) *International Criminal Law*, International Law, Malcolm D. Evans (Editör), USA, Oxford University Press, s. 721.

2 Kingbury, Benedict, ‘International Courts: Uneven Judicialisation in Global Order’ :Crawford, James and Koskeniemi, Martti (Editör) (2012) *International Law*, Cambridge, Cambridge University Press, s. 203.

3 Roma Statüsü kapsamında düzenlenen ve UCM'nin yargı yetkisine giren suçlar; soykırım suçu, insanlığa karşı suçlar, savaş suçları ve saldırı suçudur. Cassese'ye göre uluslararası suçlar; çoğunlukla uluslararası örf ve adet hukuku tarafından sınırları çizilen, savaş suçları,

kurulup 21. yüzyılda uluslararası insancıl hukukun egemenliğine katkı yapan sürekli bir mahkeme niteliğindedir.

UCM'nin kuruluş amacı; uluslararası suçlarla mücadelede, uluslararası düzeyde örnek bir adaleti sağlamak, bu tür suç mağdurlarının zararlarını gidermek, uluslararası düzeyde sosyal değerleri ve bireysel dürüstlüğü güçlendirmek, bu suçlar konusunda günümüz nesillerini eğitmek ve en önemlisi de gelecekte muhtemel bu tür insani çöküşleri önlemek ve bunların cezasız kalmayacağı inancını yerleştirerek insanları vazgeçirmek, ad hoc mahkemelerin sakıncalarını gidermektir⁴. Roma Statüsü'nün önsözünde de bu tip ifadeler yer almaktadır.

UCM'nin yargı yetkisini kullanmaya başlamasında Birleşmiş Milletler (BM) önemli bir rol oynamaktadır. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne (BMGK) bir olay hakkında uyuşmazlık taraflarının Statü'yü onaylayıp onaylamadığına bakılmaksızın Mahkeme'den bu konuda yargılama yapılmasını talep etme hakkı verilmiştir (Statü m. 13/b).

BM Antlaşması VII. Bölüm, madde 39'da Güvenlik Konseyi, barışın tehdit edildiğini, bozulduğunu ya da bir saldırı eylemi olduğunu saptar ve uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için tavsiyelerde bulunur veya 41. ve 42. maddeler uyarınca hangi önlemler alınacağını kararlaştırır. Madde 41'de BMGK'nin silahlı kuvvet içermeyen ne gibi önlemler alınması gerektiğini kararlaştırabileceği hükmü yer almaktadır. Buna göre bu önlemler; ekonomik ilişkilerin ve demiryolu, deniz, hava, posta, telgraf, radyo ve diğer iletişim ve ulaştırma araçlarının tümüyle ya da bir bölümüyle kesintiye uğratılmasını, diplomatik ilişkilerin kesilmesini içerebilir. Güvenlik Konseyi, madde 41'de öngörülen önlemlerin yetersiz kalacağı ya da kaldığı kanısına varırsa madde 42'de yer alan uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için, hava, deniz ya da kara kuvvetleri aracılığıyla, gerekli saydığı her türlü girişimde bulunabilir. Bu girişimler gösterileri, ablukayı ve BM üyelerinin hava, deniz ya da kara kuvvetlerince yapılacak başka operasyonları içerebilir.

BMGK'nin, BM Antlaşması VII. Bölüm çerçevesinde yukarıda anılan maddelere dayanarak aldığı karar dahilinde, Mahkeme'den talepte bulunma-

insanlığa karşı suçlar, soykırım, saldırı, işkence ve uluslararası terörizmdir. Bk. Cassese, s. 721.

4 Başak, Cengiz (2003) Uluslararası Ceza Mahkemeleri ve Uluslararası Suçlar, 1. Baskı, Ankara, Turhan Kitabevi, s. 53.

sından itibaren on iki ay süreyle, Roma Statü'ne dayanarak hiçbir soruşturma veya dava açılmamaktadır. Ayrıca BMGK on iki ay süreyle devam eden bir yargılamanın ertelenmesini de talep edebilmekte ve bunu BM Antlaşması VII. Bölüm çerçevesinde alacağı yeni bir kararla birden çok defa tekrarlayabilmektedir (Statü m. 16). BMGK'ne verilen bu yetkiler birtakım eleştirilere maruz kalmıştır.

Çalışmada ayrıca BMGK kararları ile müdahalede bulunulup suçluların yargılanmasının BMGK tarafından UCM'ne gönderilmesine güzel bir örnek olacağını düşündüğümüz Sudan'da yaşanan olaylar ve BM'nin ve UCM'nin bu olaylar karşısındaki tutumu incelenecektir.

I. ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ'NİN YARGI YETKİSİNE GENEL BİR BAKIŞ

İkinci Dünya Savaşı, tüm dünya açısından büyük acılarla doludur. Milyonlarca insan hayatını kaybetmiş, daha çoğu sakat kalmış, evlerini, işlerini ve yakınlarını kaybetmiştir. Bu dönemde, savaşın galipleri tarafından mağlup olan düşmanlarının işledikleri suçları yargılamak için birisi Almanya'da, diğeri Japonya'da olmak üzere iki uluslararası ad hoc mahkeme kurulmuştur. Ne var ki bu mahkemeler, savaş ve insanlık suçlularının sadece bir kısmını yargılayabilmiştir. Japonya'ya atom bombası atılmasına karar verenler, hiç bir yargı organı karşısında hesap vermemişlerdir⁵.

Uluslararası suçları yargılamak üzere daha önceden kurulmuş olan uluslararası mahkemeler, ad hoc mahkemelerdir, yani geçicidirler⁶. Savaşın galipleri tarafından veya BMGK kararı ile kurulan bu ad hoc mahkemelerin, belli bir yer ve zaman dilimi içerisinde işlenmiş bulunan uluslararası suçları kovuşturmakla sınırlı bir yetkisi bulunmaktadır ve birçok eleştiriye maruz kalmışlardır. UCM ise öncekilerden farklı olarak sürekli bir kuruluştur.

UCM'de, BM ile bağlantılı hükümler bulunmasına rağmen, UCM, BM'nin bir organı değildir; yalnızca taraf devletler tarafından bağlayıcı olan, antlaşmaya dayalı bir kuruluştur. Yani, UCM bağımsız bir kuruluştur. Dolayısıyla, yargı yetkisi genel nitelik gösterir ve yer ve zaman bakımından diğerleri gibi herhangi bir sınırlamaya tabi değildir⁷.

5 Uzun, Elif (2003) 'Milletlerarası Ceza Mahkemesi Düşüncesinin Tarihsel Gelişimi ve Roma Statüsü', Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 2, s. 26.

6 Ad Hoc Mahkemeler; Nüremberg ve Tokyo (Uzakdoğu için) Askeri Mahkemeleri ile Ruan-da ve Eski Yugoslavya için kurulan mahkemelerdir.

7 Erdal, Selcen (2010) Uluslararası Ceza Mahkemesinin Devlet Egemenliğine Etkisi, Ankara,

Statü'nün başlangıç ilkesine ve 1. maddesine göre UCM, ulusal mahkemelere göre "tamamlayıcı" niteliktedir. Bir başka deyişle, sözleşmeye taraf olan ülkelerin ulusal ceza mahkemeleri, UCM statüsünde sayılan ağır suçları soruşturma ve cezalandırma mevzuatına ve uygulamasına, isteğine ve kapasitesine sahipse, UCM hareketsiz kalmaktadır. Statü'de belirtildiği üzere, ilgili devlet, göstermelik yargılama yapıyorsa, yargılama yapıp göstermelik cezalar veriyorsa veya yargılama yapmıyorsa ya da yargılama yapabilecek kapasiteye sahip değilse, tamamlayıcı olarak, UCM'nin yargılama yetkisi devreye girecektir (Statü m. 17).

Mahkeme, Statü'ye taraf devletlerin egemenlik alanında işlenen suçlar (mülkîlik ilkesi) ile Statü'ye taraf olan devletlerden birinin vatandaşı tarafından işlenen suçları yargılamaya yetkilidir (faile göre şahsîlik ilkesi).

Mahkeme, ancak bu Statü yürürlüğe girdikten sonra işlenmiş suçlarla ilgili olarak yargı yetkisini kullanabilir (Statü m. 11/1). Bir devlet Statü'nün yürürlüğe girmesinden sonra taraf olmuş ve daha önce Mahkeme'nin yargı yetkisini kabul ettiğini açıklamamışsa, Mahkeme yargı yetkisini ancak o devletin taraf olduğu andan itibaren işlenen suçlarla ilgili olarak kullanabilir (Statü m. 11/2). Roma Statüsü'ne sonradan taraf olan bir devlet açısından, kural olarak taraf olduğu tarih itibarıyla yargılama yetkisi devreye girmesine rağmen ilgili devlet, geriye doğru mahkemenin yargılama yetkisini tanıyabilir.

Zaman ve yer bakımından yetkide istisnai olarak, Roma Statüsü'nü onaylamayan bir devlet, suç karşısında mahkemenin yargı yetkisini kabul ettiğine dair bir bildirimde bulunduğu mahkemenin yargı yetkisini kabul edebilmektedir (Statü m. 12/3). Yine suçlar uluslararası barış ve güvenliğin tehdit veya ihlal edildiği durumlarda işlendiğinde ve BMGK Statü m. 13/b'de sahip olduğu yetkiye dayanarak durumu BM Şartı VII. Bölüm'e uygun şekilde mahkemeye gönderdiğinde olay Mahkeme'nin yetki alanına girmiş bulunmaktadır.

Mahkeme, Roma tüzüğüne uygun olarak, gerçek kişiler üzerinde yargı yetkisine sahiptir (Statü m. 25/1). Mahkeme, fiili işlediği iddia edilen tarihte, 18 yaşın altında olan hiçbir şahsı yargılama yetkisine sahip değildir (Statü m. 26). 18 yaşından küçük faillerin, ceza ehliyeti Statü'nün hazırlanması aşamasında tartışılmıştır. Ancak, ceza ehliyeti çeşitli ülkelerde farklı olduğundan tartışmalarda bir sonuca varılamamıştır.

Uluslararası hukuk, toplumsal düzeni ihlal eden eylemleri hafiften ağıra doğru sınıflandırmıştır. Hafif olanları tamamen devletlerin yargı yetkisine bırakmayı tercih ederken, en ağır kabul ettiği ihlallerin (*grave breaches*) uluslararası ceza yargı yetkisi bağlamında cezalandırılmasını öngörmüştür. Ağır suçların belirlenmesinde ise ağır ihlallerin yoğun olarak gerçekleştiği silahlı çatışma dönemleri esas alınmıştır⁸.

UCM'nin maddi yargı yetkisi (görev alanı) içindeki bu suçlar; soykırım, insanlığa karşı işlenen suçlar, savaş suçları ve saldırı suçudur (Statü m. 5). Statü'de tanımlanan bu suçlar zamanaşımına tabi değildir (Statü m. 29). Şunu da belirtmek gerekir ki; Roma Statüsü'nde yer alan suçlar arasında herhangi bir hiyerarşi söz konusu değildir⁹.

II. ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ İLE BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GÜVENLİK KONSEYİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

Olaylar, Mahkeme önüne üç farklı şekilde gelebilmektedir (Statü m. 13):

“Bu tüzük hükümleri gereğince, 5. maddede bahis konusu bir suç ile ilgili olarak Mahkeme, aşağıdaki koşullarda yargı yetkisini kullanabilir:

(a) 14. madde gereğince bir taraf devlet tarafından Mahkeme savcısına başvuru bir veya birden fazla suçun işlenmiş görüldüğü durum;

(b) Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin VII. bölümüne uygun olarak hareket eden BM Güvenlik Konseyi tarafından Mahkeme savcısına başvuru bir veya birden fazla suçun işlenmiş görüldüğü durum;

(c) 15. maddeye uygun olarak bir suçun işlendiğine dair savcı tarafından soruşturma başlatılması.”

Görüldüğü üzere Statü'nün 13/b maddesinde BMGK'ne bir uyuşmazlığı UCM'ye havale etme yetkisi tanınmıştır. Diğer bir ifade ile Güvenlik Konseyi BM Antlaşması'nın VII. bölümüne istinaden aldığı bir karar ile Statü'de düzenlenen uluslararası suçlar bakımından UCM'de yargılama yapılmasını talep edebilmektedir.

8 Çınar, M. Fatih (2004) Uluslararası Ceza Mahkemelerinin Gelişimi Işığında Uluslararası Ceza Divanı, 1. Baskı, Çanakkale, Kazancı Matbaacılık, s. 43.

9 A. Schabas, William (2004) An Introduction to The International Criminal Court, Second Edition, Cambridge University Press, s. 30.

Statü madde 8 bis'de¹⁰ saldırı suçu ve fiili tanımlanmıştır. Mahkeme, BMGK başvurusu ile saldırı suçu üzerinde de yargı yetkisini kullanabilmektedir ancak bunun için bazı özel şartlar getirilmiştir. Statü madde 15 ter'e¹¹ göre; Mahkeme yargılama yetkisini ancak değişikliklerin otuz taraf devlet tarafından onaylanması ya da kabul edilmesinden bir yıl sonra işlenecek saldırı suçları üzerinde kullanabilir. Ayrıca Mahkeme, 1 Ocak 2017 tarihinden sonra alacağı karara bağlı olarak, saldırı suçu üzerinde yargılama yetkisini bu madde kapsamında kullanmaya başlayacaktır.

Bu düzenlemeye karşı çıkanlar, siyasi nitelikli bir organa böyle bir yetkinin verilmesinin, Mahkeme'nin tarafsızlığını ve inandırıcılığını olumsuz yönde etkileyeceğini öne sürmüşlerdir. Ayrıca veto yetkisi dolayısıyla bu maddenin sadece Güvenlik Konseyi'nin daimi üyesi olmayan devletlere karşı işlebileceğinden duyulan endişe sıkça ifade edilmektedir. Güvenlik Konseyi'ne soruşturma başlatmak için savcılığa başvurma yetkisinin verilmesi devletlerin egemen eşitliği ilkesine aykırı olduğu gerekçesiyle de eleştirilmiştir¹².

Buna karşılık, bu hükmü destekleyenler, bu yetki sayesinde, ileride ad hoc mahkeme kurmaya gerek kalmayacağını savunmuşlardır. Ayrıca burada Konsey'e tanınan imkânın gerçek anlamda bir yetki olmadığı, sadece Mahkeme'yi harekete geçirecek bir araç olacağı, Konsey'e BM Şartı uyarınca zaten sahip olduğu imkânlara ek olarak bir gücün tanınmış olmayacağı belirtilmiştir¹³.

BMGK bir konuyu mahkemeye götürdüğü zaman Statü'ye taraf olunup olunmaması önem taşımamaktadır. Statü'de somut bir olay veya davanın değil, soyut bir durumun mahkemeye sevk edileceği belirtilmek suretiyle bağımsızlığının korunduğu belirtilmektedir¹⁴.

BMGK'nin BM Antlaşması VII. Bölüm çerçevesinde aldığı karar dahilinde, Mahkeme'den talepte bulunmasından itibaren on iki ay süreyle, bu Statü'ye dayanarak hiçbir soruşturma veya dava açılmaz veya açılan bir davaya devam edilemez; talep aynı koşullar altında Konsey tarafından yenilenebilir (Statü m. 16).

10 Madde 8 bis, 1 Haziran 2010 tarihli ve RC/Res.6 sayılı Gözden Geçirme Konferansı kararıyla metne eklenmiştir.

11 Madde 15 ter, 11 Haziran 2010 tarihli ve RC/Res.6 sayılı Gözden Geçirme Konferansı kararıyla metne eklenmiştir.

12 Erdal, s. 143.

13 Önok, R. Murat (2003) Tarihi Perspektifiyle Uluslararası Ceza Divanı, 1. Baskı, Ankara, Turhan Kitabevi, s. 131.

14 Önok, s. 131.

İlk bakışta bu düzenlemenin amacı, uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması ve korunmasında BM Antlaşması ile Güvenlik Konseyi'ne verilen yetki ve konunun korunması ve diğer mercilerin bu duruma müdahale etmesinin önüne geçilmesi olarak görülmektedir. Böylece, Mahkeme'nin aceleci ve zamansız bir zamanda girişeceği incelemelerin, Güvenlik Konseyi'nin diplomatik ve siyasi girişimlerini zedelemesi önlenmiş olacaktır¹⁵.

Güvenlik Konseyi'ne verilen bu yetki de eleştirilere maruz kalmıştır. Özellikle talebin üst bir sınır olmaksızın istenildiği kadar uzatılabilmesi Konsey'e, Mahkeme'nin yargı yetkisini belli bir olay için tamamen ortadan kaldırma fırsatı verecektir. Siyasi nitelikteki böyle bir organa adaletin yürütülmesini bu şekilde engelleme imkanı verilmesi onaylanacak bir durum değildir. Kaldı ki, bu yetkiyi UCM'nin faaliyetlerinin aynı olayla ilgili olarak Güvenlik Konseyi tarafından yürütülen siyasi girişimlere zarar verebileceği gerekçesine dayandırmak da doğru değildir. Nitekim Güvenlik Konseyi'nin bu konudaki ilk sınavı bu eleştirileri haklı çıkarmıştır. Konsey 12 Temmuz 2002 tarihinde aldığı 1422 sayılı karar¹⁶ ile BM Barış Gücü Operasyonlarına katılan kuvvetlere mensup kişilerin hakkında açılması düşünülebilecek herhangi bir soruşturmanın on iki ay boyunca ertelenmesini talep etmiştir. Statünün kabul edilmesinden itibaren kendi vatandaşları üzerinde yargı yetkisinin kullanılmasına izin vermeyeceğini ve bunu sağlamak için de her yola başvuracağını açıklayan ABD'nin ısrarı ve baskısıyla bu karar alınmıştır¹⁷.

Bununla birlikte, bu durumların her birinde bir soruşturma açılıp açılmayacağına ve soruşturma üzerinde temellenen hukuki onaya bağlı olarak bir davanın açılıp açılmayacağına karar vermek, devletlerin ya da BMGK'nin değil, UCM savcısının takdirine bağlıdır. Bu nedenle UCM savcısı, bir anlamda şartları varsa herkes hakkında dava açabileceği için "*dünyanın en güçlü adamı*" tamlamasıyla anılmaktadır¹⁸. Ancak yine de BMGK'ne tanınan bu yetkiler Mahkeme ve savcılık üzerinde güçlü bir baskı oluşturacaktır.

En önemli noktalardan biri de UCM'nin etkin bir şekilde işleyebilmesi için çok büyük miktarlarda yeterli bir maddi imkâna sahip olması gereğidir. Bir uluslararası mahkemenin işleyişi çok yüksek masrafları gerektirmektedir. Uluslararası örgütlerin en büyük finansörü olan ABD'nin yokluğunda, UCM'nin gerektirdiği mali kaynakların büyük ölçüde BM tarafından veya onun denetimi altında, BM üyesi devletler tarafından sağlanacağını öngörmek zor değildir.

15 Erdal, s. 145.

16 Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 1422 Sayılı Kararı, < <http://www.amicc.org/docs/SC-res1422.pdf> >, s.e.t. 15.09.2016.

17 Erdal, s. 145-46.

18 Kurşun, Günel (2011) 101 Soruda Uluslararası Ceza Mahkemesi, 1. Baskı, Ankara, s. 10.

Özellikle BMGK tarafından Mahkeme'ye havale edilen olaylarda, soruşturma ve kovuşturmanın gerektirdiği bütün masrafların, BM tarafından sağlanacağını söylemek mümkündür, zira mali yetersizlik sebebiyle bu olayların üzerine gidilememesi UCM'nin olduğu kadar BMGK'nin de itibarını sarsacaktır¹⁹.

BMGK'nin Roma Statüsü'ne taraf olmayan ülkelerdeki olayları UCM'ye havale etme yetkisini çoğunlukla Roma Statüsü'ne taraf olmayan Afrika ülkeleri için kullandığı görülmektedir. BMGK'ne verilen bu yetki UCM'nin evrensel yargı yetkisini kullanması için önemli bir fırsat olmakla birlikte söz konusu yetki, sadece güçsüz ve güvenlik sorunları yaşayan devletlerin vatandaşlarını yargılamak için kullanılacaksa bu durum UCM'nin güçlü devletlerin çıkarlarına hizmet eden bir kurum olarak görülmesine sebep olacaktır. Bu ülkelerde yaşananların UCM'ye havale edilmesi olumlu gelişmeler olarak görülse de BMGK'nin Afrika dışında yaşanan olaylara ve kendi üye ülkelerinde yaşanan olaylara da müdahalede bulunduğu zaman bu tek yanlı tutumu ve bağımsızlığına getirilen eleştirilerden kurtulabilecektir. Bunun için de özellikle BMGK'de bir takım köklü reformların gerçekleşmesi gerekmekte bu doğrultuda çalışmalar yapılması gerekmektedir. Dünya beşten büyüktür ilkesi uygulamaya konulmalıdır²⁰.

III. SUDAN (DARFUR) KRİZİ

Sudan oldukça fazla etnik çeşitliliğe sahip bir ülke olmasına rağmen Sudanlılar kendilerini kuzey ve güney olmak üzere iki etnik kimliğe ayırmışlardır. Bu ayrımın ülkede yaşananlar üzerinde etkisinin olması ile birlikte Sudan krizini besleyen sosyal ve ekonomik sebepler başta olmak üzere pek çok neden bulunmaktadır. Bu başlık altında bu nedenlere ve Sudan'da yaşananların arka planına değinilecek olmakla birlikte ilk önce devletlerin iç işlerine müdahalede bulunmama anlayışının değişiminin Afrika ülkelerine olan etkisinden kısaca bahsedilmesi bir Afrika ülkesi olan Sudan'a müdahalenin daha iyi anlaşılması için uygun olacaktır. Daha sonra BM ve UCM'nin Sudan krizine müdahil olması ile birlikte bu kapsamda yapılanlar ve UCM'ye havale edilen yargılamalar ve sonuçları incelenecektir.

19 Önok, s. 135-36.

20 BM için Reform Arayışları hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Demirel, Naim (Ocak 2013) Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinde Reform Arayışları, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi (TAAD), Sayı: 12, Cilt: 4, ss. 131-150.

A. EGEMENLİK ANLAYIŞININ DEĞİŞİMİ VE AFRİKA ÜLKELE- RİNE ETKİSİ

Uluslararası hukukta son yıllarda ortaya çıkan gelişmeleri anlamak isteyen ve Sudan krizini hukuken bir yere oturtmak isteyen herkesin 1990'lı yıllardaki tecrübelerden başlaması gerekmektedir. Ruanda'da işlenen insanlığa karşı suç yanı sıra Yugoslavya için kurulan mahkeme ve Uluslararası Adalet Divanı tarafından insanlığa karşı suç olarak kategorize edilen Srebница katliamı ve NATO'nun hukuken tartışmalı 1999 tarihli Kosova müdahalesi bu çerçevede karşımıza çıkan önemli örneklerdir. Yaşanan bu insanlık dışı olaylardan sonra iç uyumsuzlukların süper güçler tarafından araç olarak kullanılması nedeniyle soğuk savaş öncesi dönemde geçerli kabul edilen devletlerin iç işlerine müdahalede bulunmama yaklaşımı tartışmaya açılmıştır²¹.

Uluslararası barış ve güvenliği temin etmek amacı ile İkinci Dünya savaşı sonrasında kurulan BM, kuvvet kullanımı yasaklarken daha çok devletlerarasında çıkan savaş ve çatışmaları önlemeyi hedeflemiştir. Ancak küreselleşme ile hızla değişen dünya üzerindeki çatışmaların türü iç çatışmalara doğru yön değiştirmiştir. Bunun en önemli sebepleri, 1960'lı yılların sonunda sömürgeciliğin sona ermesi ile 1990 sonrası Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra iç karışıklıkları ve yönetim bozuklukları olan sorunlu devletlerin ortaya çıkmasıdır. Bu devletler içinde çıkan iç çatışmalar/savaşlar da devletlerarası savaşların yerini almış durumdadır. Söz konusu devlet vatandaşlarının en temel insan haklarının iç çatışmalarda korunması, tüm uluslararası topluluğun sorumluluk almasını gerektiren bir konu haline gelmesi, devletlerin egemenlik anlayışında önemli bir değişim gerektirmiştir. Günümüzde devletlerin egemenlik haklarının, vatandaşlarına karşı sorumlulukları kapsamında yeniden değerlendirildiği bir döneme girilmiştir. İnsan hakları ve uluslararası ceza hukukundaki gelişmelerle birlikte bireyler de uluslararası hukukun bir süjesi olarak varlık bulmuştur. Ağır insan hakları ihlalleri ile sonuçlanan uluslararası suçlar karşısında uluslararası topluluğun kayıtsız kalamayacağından hareketle, egemenlik artık devletlerin bir hakkı değil, sorumluluğu olarak algılanmaya başlanmıştır²².

21 Arsava, Füsün (2013) 'Libya Örneğinde İnsan Haklarının Korunması İçin Yapılan Askeri Müdahale' Türkiye Adalet Akademisi Dergisi (TAAD), Sayı:12, Cilt: 4, s. 83.

22 Halatçı Ulusoy, Ülku (2013) 'Uluslararası Hukuk Açısından Libya ve Suriye Örneğinde Koruma Sorumluluğu' Türkiye Adalet Akademisi Dergisi (TAAD), Sayı: 14, Cilt: 4, s. 270.

Devletlerin egemenliği konusunda değişen bu anlayış sonrası özellikle Afrika ülkelerinde yaşanan “*Arap Baharı*” denilen Arap dünyasında baş gösteren mitingler, protestolar, halk ayaklanmaları ve silahlı çatışmalarda işlenen uluslararası suçlar, uluslararası toplumun müdahalesini gerektirmiş ve BM yaşanan iç savaşlara müdahalede bulunmuştur. Bunun sonucunda da bu suçları işleyenler UCM’ye havale edilmiş ve yargılanmaları talep edilmiştir . Sudan da anılan sürecin en önemli aktörlerinden biridir. UCM’ye taraf olmayan bu ülkede uluslararası ceza yargılamalarının gündeme gelmesi de BMGK kararları ile olmuştur.

B. SUDAN (DARFUR)’DA YAŞANANLARIN ARKA PLANI

1 Ocak 1956’da İngiltere’den bağımsızlığını kazanan Sudan halkı yüzden fazla farklı dili konuşan beş yüz etnik gruptan oluşmaktadır. Bu kadar çeşitliliğe rağmen Sudan halkı kendini kuzey ve güney olmak üzere iki belirli kimliğe ayırmaktadır. Kuzey’deki halk kendisini kabilelerine değil de daha çok Arap kültürüne bağlılıklarıyla tanıtırken, Güney’dekiler için durum farklıdır. Kabile kimliği ön planda olsa da ortak Güneylilik kimliği Kuzey’e karşı dirençte bir birleşme noktasıdır²³.

Darfur krizini besleyen diğer etkenleri sosyal ve ekonomik nedenler olarak nitelendirmek yanlış olmayacaktır. Darfur’un toplumsal yapısı kabilelerin uğraştıkları işten dolayı ikiye ayrılmıştır. Özellikle 1970’li yıllarda merkez hükümeti tarafından hayvancılığı destekleyen bir politika izlenmiştir. Bunun sonucunda hayvan sayısı artmış, dolayısıyla daha fazla otlak alanı ihtiyacı doğmuştur. Bu durum karşısında hayvancılıkla uğraşan Darfur’un kuzey kısmındaki göçebe kabileler ile tarımla uğraşan güney kısımdaki kabileler arasında toprak ve su yüzünden çatışmalar başlamıştır. Çatışmalar ilk başta bu yönde olsa da daha sonra kabile çatışmalarına dönüşmüştür. Merkez hükümeti tarafından bu çatışmalara yönelik çözüm önerileri sunulmaması çatışmaların çıkmaz yola girmesine yol açmıştır²⁴.

23 Gürkan, Hasan (2014) ‘Modernleşme Sürecinde Afrika’nın İki Büyük Krizi: Ruanda ve Darfur Meseleleri Üzerine Bir İnceleme’ International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Sayı: 4, Cilt: 9, s. 483.

24 Tirab, Abbkar Tirab (2016) Tarihi ve Toplumsal Bakış Açısıyla Darfur Sorunu, Eurasian House / Dosya No: 2, s. 10.

1956 yılında Sudan’da bağımsızlık ilan edildikten sonra da Darfur’daki durum İngiliz sömürge dönemindekinden pek fazla bir değişiklik göstermemiştir. Bağımsızlığın ilk yıllarında güney Sudan kesimi bağımsızlık için harekete geçmiş ve çatışmalar dönemin devlet başkanı Numeyri’nin güney kesimiyle antlaşma yaptığı 1972 yılına kadar devam etmiştir. Güney ile kuzey arasındaki iç savaş “1972 Addis Ababa Anlaşması”yla bir süre dursa da 1969’daki askeri darbe ile birlikte Bu antlaşmanın yürürlükten kaldırıldığı 1983 yılında güney kesimle çatışmalar tekrar başlamış ve “*Kapsamlı Barış Anlaşması*”nın (KBA) yapıldığı 2005 yılına kadar sürmüştür²⁵.

Güney Sudan 2011 yılının Ocak ayında düzenlenen referandum ile Sudan’dan ayrılma kararı vermiş, 9 Temmuz 2011 tarihinde de resmen bağımsız bir ülke olmuştur. Fakat bölgede istikrar bir türlü sağlanamamıştır. Güney Sudan’da devam eden iç çatışmalar ve Sudan’la yaşadığı gerilim nedeniyle hala istikrarsız bir yönetim görülmektedir. Güneyin ayrılması her iki ülke için dolaysız ve ağır sonuçlar getirmiştir. Sudan genel hatlarıyla “*Arap*” kuzey ve “*Afrikalı*” güney çizgileri boyunca bölünmüştür. Ancak ülkenin her iki parçasının alt etnik, din ve dil çeşitliliği yeni sorunlara yol açmıştır. Ayrılık sonrası düzenlemeler ülkenin şimdiye kadar milyonların ölümü ve yerinden edilmesiyle sonuçlanan çelişkilerini ise sadece alevlendirmiştir. 2011’den itibaren Güney Sudan’daki iç çatışmalarda on binlerce insan ölmüş, 2 milyon kişi yer değiştirmiş veya komşu ülkelere sığınmıştır. Yaklaşık 2,5 milyon kişi ise açlık tehlikesi altında bulunmaktadır²⁶. Güney Sudan’da yaşanan ikinci bir iç savaş niteliği taşıyan bu olaylar ayrıca üzerinde durulması gereken geniş bir konu olduğundan burada sadece kısaca değinerek geçiyoruz.

Sudan’ın bağımsızlığıyla beraber Arap milliyetçiliği ideolojisi yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Müslüman olmayan güney kesiminde misyoner okulları millileştirilmiştir. 1958 yılında Genaral Abbud, askeri darbeyle başa geçtikten sonra İslam’la sentezlenen Arap milliyetçiliğinin ülke genelinde yayılmasıyla ilgili çalışmalar hız kazanmıştır. Bu gelişmeler güney kesimin tepkisini

25 An Overview of the Darfur Crisis in Sudan, <[http://glpinc.org/Web_pages/News_Articles/An%20Overview %20of%20the%20Darfur%20Crisis.pdf](http://glpinc.org/Web_pages/News_Articles/An%20Overview%20of%20the%20Darfur%20Crisis.pdf)>, s.e.t. 15.09.2016.

26 Ayrıntılı bilgi için bk; Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (OHCHR), <<http://www.ohchr.org/EN/Countries/AfricaRegion/Pages/SSIndex.aspx>>, s.e.t. 15.09.2016, Bağımsızlık Güney Sudan’a İstikrar Getirmedi, <<http://www.dunyabulteni.net/haberler/335247/bagimsizlik-guney-sudana-istikrar-getirmedi>>, s.e.t. 15.09.2016, Güney Sudan’da ‘Korkunç’ Bilanço, 11 Mart 2016, <<http://www.milliyet.com.tr/guney-sudan-da-korkunc-bilanco/dunya/detay/2207992/default.htm>>, s.e.t. 15.09. 2016.

çekerek iç savaşın yoğunlaşmasına etki etmiştir. Darfur'da ise Hartum rejimi, Arap milliyetçiliğini teşvik ederek Arap olan kabileleri Arap olmayan kabilelere karşı kullanarak Darfur'un Araplaştırılması çalışmalarını sürdürmüştür. Libya'daki İslam'la yoğrulmuş ve sömürgecilğe karşı kurtarıcı olarak görülen Arap milliyetçi ideolojisi de Darfur'daki Arapların ilgisini çekmiştir. 1980'li yıllarda açlık problemi baş gösteren Darfur'da halkın durumu daha da kötüleşmiştir²⁷.

1969 yılında, hükümetin ülke sorunlarına çözüm üretmede başarısız kaldığı iddiasıyla Albay Cafer Muhammed El Numeyri tarafından bir askeri darbe yapılmıştır. Numeyri'nin on altı yıl süren iktidarı, 1985'te yapılan başka bir askeri bir darbeye son bulmuştur. Daha önce de birçok darbe girişimini atlatan Numeyri'ye karşı bu kez başarılı olan darbeyi yapan General Abdurahman Siwar liderliğindeki konsey idi. Derhal seçime gidileceği açıklanarak Geçici Askeri Konsey yönetimi oluşturulmuştur. 1986'da seçime gidilmiş ve Sadık El Mehdi Başbakan olmuştur. Ancak Sadık El Mehdi başarılı bir yönetim ortaya koyamamış, bu dönemde de Güney'de çatışmalar devam ederek ülkede istikrarsızlık artmıştır²⁸.

1989 yılında askeri darbeye seçimle gelen hükümeti deviren Ömer Hasan El Beşir, oluşturduğu Devrim Komuta Konseyi başkanı olarak tüm yetkileri eline alarak meclisi dağıtmış, siyasi partileri kaldırmış ve ülkede İslam hukukunun uygulanacağını belirtmiştir. 1993 yılında Devrim Komuta Konseyi'ni feshederek, kendisini devlet başkanı ilan eden Beşir, yasama ve yürütme güçlerini kendi kontrolü altına almıştır. 1996 yılında tek aday olarak girdiği seçimleri kazanan El Beşir kurduğu Ulusal Kongre Partisi'nden yasama ve yürütme güçlerini oluşturmuş ve ülkeyi tek partili bir sisteme dönüştürmüştür. 1998 yılında ülkenin dininin ve yasama kaynağının İslam olacağını öngören anayasayı çıkardıktan sonra sınırlı da olsa siyasi partilere izin vermiştir. Bununla birlikte Beşir döneminde önceki rejimlerden daha fazla Araplaştırma ve İslamlaştırma faaliyetleri yaygınlık kazanmıştır²⁹.

Güney'in hükümet kuvvetine karşı savaşını ilk örgütleyen Sudan Halkının Özgürlük Hareketi "*Sudanese People's Liberation Movement*" olmuştur. 1983'ten 2002'ye kadar bu sivil savaşta ölenlerin sayısı tek başına Angola, Bosna, Çeçenistan, Kosova, Liberya, İran Körfezi, Sierra Leone, Somali ve Ruan-

27 Uluslararası Orta Doğu Barış Araştırmaları Merkezi - IMPR Rapor (Nisan – 2013) Tarihsel ve Siyasal Boyutuyla Darfur: Çatışma, İnsani Kriz, Uluslararası Müdahale ve Barış Şansı, <https://www.researchgate.net/publication/291350844_TARIHSEL_VE_SIYASAL_BOYUTUYLA_DARFUR_CATISMA_INSANI_KRIZ_ULUSLARARASI_MUDAHALE_VE_BARIS_SANSI>, s. 7-8.

28 Gürkan, s. 485.

29 IMPR Rapor, s. 11.

da'nın toplamından daha fazladır. Sudan nüfusunun 4 milyon kadarı ise evsiz kalmıştır³⁰.

Uluslararası Af Örgütü'nün 2008 yılı itibarıyla verdiği bilgiye göre; çatışma sonucunda 90 bin kişi öldürülmüş, yaklaşık 200 bin kişi çatışmanın yol açtığı kötü şartlar ve yerlerinden edilmeden dolayı ölmüş ve 2,3 milyon kişi ise zorunlu göçe tabi tutulmuştur³¹.

Sudan'daki iç savaşta temel kırılma noktalarından biri de 1999 yılında petrol hattının açılması olmuştur. Bunun da ağır sonucu Sudan'ın petrol boru hattının kaynağını iç savaşı finanse etmek için kullanması olmuştur. Boru hattının gelirleriyle silahlar üretmeye başlanmıştır. Bu da savaşın boyutlarına ve insanî felaketin büyüklüğüne âdeta tuz biber ekmiştir. Petrol üretiminden önce batılı diplomatlar Hartum'un kıtlıkla, sellerle, göçmen krizleriyle ilgilenir görünürken petrol resme dâhil olduktan sonra rejim eleştirilerinde daha dikkatli davranmışlardır. Petrolün savaşın seyrine bir etkisi de petrol neredeyse tamamen Güney'de çıkarıldığı için hükümetin güneyi kontrol etme ve bölgedeki direnişi kırma ihtiyacını daha fazla hissetmesidir. Güneyli ayrılıkçıların Darfur'da yaşayan Afrikalılara, sorunlarına çözüm bulmada en etkili yolun silahlı mücadeleden geçtiği fikrini dayatmasıyla beraber, uzun zamandır yerliler ile göçebeler arasında var olan anlaşmazlık Afrikalı - Arap şeklinde tanımlanan bir etnik çatışmaya dönüşmüştür³².

C. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER VE ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ'NİN SUDAN KRİZİNE MÜDAHİL OLMASI

Sudan'da yaşananlar uluslararası toplumun bu konuya müdahil olmasını gerektirmiştir. Bu konuda öncelikle BMGK harekete geçmiş ve Darfur'daki olayları araştırması için bir araştırma komisyonu kurmasını istemiştir. Araştırma ve yerinde gözlemlere dayanan Komisyon Raporu sonucu Güvenlik Konseyi, 31 Mart 2005 tarihli ve 1593 sayılı kararı ile Darfur'daki durumu 1 Temmuz 2002'den sonrasını kapsayacak şekilde Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne havale etmiştir. Bölgedeki sivillerin can güvenliğini korumak ve Darfur'a yapılan uluslararası yardımların ihtiyaç sahiplerine ulaşmasını temin etmek amacıyla da BM Barış Gücü kurulmuştur.

30 Gürkan, s. 485.

31 Amnesty International, <<http://www.amnesty.org/en/news-and-updates/report/darfur-camps-flooded-weapons-20080122>>, s.e.t. 16.09.2016.

32 Gürkan, 486-87.

1. Araştırma Komisyonu Kurulması ve Varılan Sonuçlar

Darfur'daki ölümler ve ölümlerdeki Sudan hükümetinin ve hükümetin desteklediği Arap milislerin sorumluluğu birbirinden farklı bağımsız raporlarla teyit edilmiştir. Olayların ve ölümlerin sona ermemesi üzerine BMGK harekete geçmiş ve 18 Eylül 2004 tarihinde aldığı 1564 sayılı kararla³³ BM Genel Sekreteri'nden Darfur'daki olayları araştırması için bir araştırma komisyonu kurmasını istemiştir³⁴.

Komisyon yaklaşık üç aylık bir süre boyunca Sudan hükümet birimleri yetkilileri ve sivil toplum örgütü temsilcileri ile görüşmeler yapmış ve Darfur'da soykırım da dâhil olmak üzere bireysel cezai sorumluluğu gerektiren savaş suçları, insanlığa karşı suçlar vb. uluslararası suçların işlenip işlenmediğini araştırmıştır. Komisyon bölgede, hükümet güçleri, Arap milisler, yani Cancavidler³⁵ ve isyancı gruplar olmak üzere çatışan üç temel grubun varlığını tespit etmiştir. Komisyon hazırladığı raporda, bölgedeki çatışmalarda hükümet güçleri ile Arap milisler arasında açık bir ilişkinin var olduğunu belirtmiştir.

Komisyonun bulgularına göre ayırım yapılmaksızın sivillere yönelik saldırılar düzenlenmiştir. Sivillere yönelik saldırılar hem hükümet ve hükümet ile işbirliği içindeki milislerden hem de isyancı gruplardan gelmiştir. Ancak hükümet güçlerinin ve milislerin temel hedefleri siviller iken, isyancılar nadiren sivilleri hedef almışlardır. İsyancılar saldırılarını merkezi otoriteye karşı yoğunlaştırmışlardır. Saldırıları ile ilgili vardığı sonuçta Komisyon, hükümet güçleri ile hükümet kontrolündeki milislerin özellikle Cancavidlerin birçok olayda sivillere saldırdıklarını ve köyleri yakıp yıktıklarını ortaya koymuş ve bunun uluslararası insancıl hukuk kural ve ilkeleri ile çatışacak düzeye ulaştığını iddia etmiştir. Başta sistematik tecavüz olmak üzere özellikle genç kızlara yönelik cinsel şiddet de Komisyon'un bölgede varlığını tespit ettiği şiddet

33 Birleşmiş Milletler, 1564 Sayılı Karar, <[http://www.un.org/Docs/journal/asp/ws.asp?m=s/res/1564\(2004\)](http://www.un.org/Docs/journal/asp/ws.asp?m=s/res/1564(2004))>, s.e.t. 16.09.2016.

34 Report of the International Commission of Inquiry on Darfur to the United Nations Secretary-General (25 Ocak 2005) <http://www.un.org/news/dh/sudan/com_inq_darfur.pdf>, s.e.t. 16.09.2016.

35 Elinde makineli tüfek olan her sivilin Cancavid olarak nitelendirildiği Darfur'daki duruma bakıldığında, Cancavidler üç gruba ayrılmaktadır. Birincisi, Hartum'dan destek alıp Afrika kökenli Müslüman isyancılara karşı savaşanlar. İkincisi, isyancılarla birlikte hükümete karşı savaşanlar. Üçüncüsü de hırsızlık ve soygun yapmak için Çad'dan gelen fırsatçılar oluşturmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bk. Kırılma Noktası Haber, İşte Darfur Gerçeği, <<http://www.kirilmanoktasi.com.tr/Detay.aspx?c=10&i=958>>, s.e.t. 22.09.2016.

biçimlerinden biri olmuştur. Sözü geçen rapora göre toplu tecavüz sayıları oldukça fazladır. Özellikle Cancavidlerin bu tecavüzlerde sorumluluğu vurgulanmış, ancak az da olsa isyancı grupların da aynı yönetime başvurdukları ifade edilmiştir.

Bu eylemlerin soykırım niteliğinde olup olmadığına gelince; Darfur sorunu için soykırım etiketini kullananlar ölümlerin yaygın, sistematik ve belirli bir etnik grubun hedef alındığı öne sürmektedirler. Yine aynı bakış açısına göre Sudan hükümeti özellikle Darfurluları ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır, çünkü hükümetin mağdurlara gönderilen insani yardım çalışmalarını önlemeye çalıştığını dile getirmektedirler. Bir diğer iddiaya göre de insani yardım için bölgede bulunan görevliler seyahat için hükümetin verdiği izin belgelerinin alınmasında zorluklar çıkarılmaktadır³⁶.

Diğer taraftan, Darfur için soykırım nitelmesini kullanmayanlar da önemli tezler ileri sürmektedir. Öncelikle Darfurlular belirli bir etnik ya da dini bir grup değildir. İnsanlar etnik veya dini kimliklerinden ötürü değil buldukları bölgenin hükümete karşı tehdit oluşturan unsurlar tarafından kullanılmasından ötürü mağdur durumdadırlar denmektedir. İkinci olarak ileri sürülen tez, doğrudan ölümlerin şimdiye kadar gerçekleşen ölümlerin % 35'ini oluşturması ve yerlerinden olan kişi sayısının doğrudan öldürülen insan sayısından on yedi kat fazla olmasıdır. Fakat daha önce de savunulduğu gibi hükümetin kısıtlamalar yüzünden dolaylı ölümlerden de sorumlu tutulması gerektiğini savunanlar da bulunmaktadır. Özellikle Hükümet ve desteklediği milisler BM, Afrika Birliği ve diğer uluslararası yardım örgütlerinden gelen erzak, ilaç vb. yardımların önünü kesmektedir³⁷.

Araştırma ve yerinde gözlemlere dayanan Komisyon Raporu ise, insanlığa ve barışa karşı suç işleyen Sudan Hükümeti'nin soykırım politikası izlediği sonucuna varmıştır. Komisyon tarafından belirtilen suçların hükümet ve desteklediği çeteler tarafından yapıldığının sabit olduğunu belirttiikten sonra, bu yapılanlar için mutlak surette soykırım denilebilmesi için merkezi hükümetin soykırım niyetinin ve kastının bulunması gerektiğine işaret etmektedir. Dolayısıyla Komisyon, Sudan hükümet yetkililerinin katliamlarda açıkça yok

36 Öztürk, Hasan, Darfur veya Bir Krizi İsimlendirme Sorunu, Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi, <<http://www.bilgesam.org/incele/736/-darfur-veya-bir-krizi-isimlendirme-sorunu/#.Vvu7r-KLTIU>>, s.e.t. 16. 09.2016.

37 <<http://www.bilgesam.org/incele/736/-darfur-veya-bir-krizi-isimlendirme-sorunu/#.Vvu7r-KLTIU>>, s.e.t. 16. 09.2016.

etme kasıtları tespit edilemediğinden, hükümetin soykırım eyleminden değil de insanlığa karşı gerçekleştirilen eylemlerden sorumlu tutularak yargılanmaları gerektiği sonucuna varmıştır.

Yukarıdaki eylemleri tespit eden komisyon, yaygın ve sistematik olarak işlendiği belgelenen insanlık suçlarıyla ilgili hesap verilebilirliğin işletilmesi için gerekli uluslararası yargı mekanizmalarının harekete geçirilmesi gerektiğine işaret ederek, bu suçların Roma Statüsü m. 13/b uyarınca UCM’de yargılanmasını tavsiye etmiştir. Çünkü Sudan’ın adalet sistemi bu suçları işleyenleri araştırıp kovuşturmada yetersizliğini ve isteksizliğini göstermiştir.

2. Birleşmiş Milletler Barış Gücünün Kurulması

BMGK’nin 31 Temmuz 2007 tarihinde aldığı 1769 Sayılı Kararı³⁸ ile Afrika ülkelerinden Sudan’ın batısındaki kriz bölgesi Darfur’da konuşlandırılması kararlaştırılan “*BM-Afrika Birliği Darfur Misyonu*” (UNAMID) adı altında bir BM Barış Gücü kurma kararı almıştır. Afrika Birliği ve BM işbirliği içindeki bu karma gücün öncelikli olarak iki amacı bulunmaktadır: Bölgedeki sivililerin can güvenliğini korumak ve Darfur’a yapılan uluslararası yardımların ihtiyaç sahiplerine ulaşmasını temin etmek.

1769 sayılı karar gereği Darfur’a yirmi bin asker ve altı bin polisin yanı sıra beş bin de sivil yardım personeli gönderilmesi planlanıyordu. Ancak başkent Hartum’daki merkezî Sudan hükümetinin uluslararası toplumla işbirliğine yanaşmaması sonucu bu sayının şimdilik dokuz binle sınırlı kalmıştır. “*Sudan, barış gücünü engellemek için elinden geleni ardına koymuyor*” diyen Uluslararası İnsan Hakları İzleme Örgütü, UNAMID misyonu görevlilerine gece uçuş izni verilmemesi, birliklerin konuşlandırılmasında lojistik desteğin sağlanmaması ya da geciktirilmesini buna örnek göstermiştir³⁹.

BM’nin sorunu çözme adına bir diğer alternatif olarak Afrika Birliği’ni neden devreye sokmadığı merak edilebilir. Afrika Birliği kendi Barış ve Güvenlik Konseyi’ni 2004 yılında kurmuş ve kıta içindeki sorunları kıta dışı aktörlerin müdahalesi olmaksızın kendileri çözmek istediklerini belirtmişlerdir.

38 Birleşmiş Milletler, 1769 Sayılı Karar, <[http://www.un.org/Docs/journal/asp/ws.asp?m=S/Res/1769\(2007\)](http://www.un.org/Docs/journal/asp/ws.asp?m=S/Res/1769(2007))>, s.e.t. 14.09.2016.

39 BM Darfur Barış Misyonu göreve başlıyor, <<http://www.dw.com/tr/bm-darfur-bar%C4%B1%C5%9F-misyonu-g%C3%B6reve-ba%C5%9Fl%C4%B1yor/a-3029724>>, s.e.t. 14.09.2016.

Afrika Birliği komisyonu başkanı bir araştırma komisyonu ile birlikte 2004 Haziran ayında Darfur'a gitmiş ve dönüşünde Afrika Birliği'nin görüşünü şöyle açıklamıştır; “*yaşananlar soykırım veya etnik temizlik değildir ancak toplu ölümler gerçekleşmektedir*”. Afrika Birliği Darfur'a yüz otuz iki gözlemci ve üç yüz asker göndermiştir ancak bu askeri birliklerin görevi gözlemcileri korumakla sınırlıdır ve daha fazla korumaya ihtiyacı olan Darfurluları korumak görev tanımları arasında yoktur. En önemlisi de Afrika Birliği bu sorunu durdurmaya yönelik bir görev üstlenecek maddi güce de sahip değildir ve örgüt barış ve güvenlik konularında daha çok BM kaynaklarına bağımlıdır⁴⁰.

3. UCM'ye Havale Edilen Yargılamalar ve Sonuçları

Araştırma komisyonu raporunun ardından, Güvenlik Konseyi, 31 Mart 2005 tarihli ve 1593 sayılı kararı⁴¹ ile Darfur'daki durumu 1 Temmuz 2002'den sonrasını kapsayacak şekilde UCM'ye havale etmiştir. Güvenlik Konseyi, Sudan Hükümeti'nin ve çatışmada taraf olan diğer grupların gerekli her türlü yardımı sağlayarak UCM ile işbirliğine gitmelerine karar vermiştir.

6 Haziran 2005'te UCM savcısı Luis Moreno Ocampo, Darfur'da işlenen suçlar hakkında soruşturmayı resmi olarak başlatmış ve dosya Yargıç Akua Kuenyehia (Gana) başkanlığındaki 1. Ön Yargılama Dairesi'ne iletilmiştir. Bu tarihten sonra, Sudan Hükümeti Eski İçişleri Devlet Bakanı Ahmad Harun, Cancavidlerin Sözde Lideri Ali Kushayb ve Sudan Devlet Başkanı Ömer Hasan El Beşir hakkında tecavüz, cinayet, sivil nüfusa saldırı, insanlık dışı eylem, işkence, yağma ve insanlık onuruna aykırı eylem suçlamalarını içeren toplam elli bir savaş suçu ve insanlığa karşı suç nedeniyle tutuklama kararı çıkartmıştır. Sudan Hükümeti iddiaları ve UCM ile işbirliğini reddettiğinden, henüz hiçbir tutuklama yapılamamıştır. Ayrıca, UCM'nin huzuruna gelmesi için Bahr Idriss Abu Garda hakkında celpname çıkartılmış ancak yargıçlar bu kişiyle ilgili dosyanın bu aşamada dava konusu olmamasını kararlaştırmıştır. 1593 sayılı karar uyarınca UCM Savcısı Darfur soruşturmasında kaydedilen ilerleme hakkında Konseye altı ayda bir rapor sunmaktadır⁴².

40 <<http://www.bilgesam.org/incele/736/-darfur-veya-bir-krizi-isimlendirme-sorunu/#.Vvu7r-KLTIU>>, s.e.t. 16. 09.2016.

41 Birleşmiş Milletler, 1593 Sayılı Karar, <<http://www.un.org/press/en/2005/sc8351.doc.htm>>, s.e.t. 16.09.2016.

42 International Criminal Court, <https://www.iccpi.int/en_menus/icc/situations%20and%20cases/situations/situation%20icc%202005/related%20cases/icc%202005%20107/Pages/darfur_%20sudan.aspx>, s.e.t. 12.10.2016.

4 Mart 2009 tarihinde 1. Ön Yargılama Dairesi'nin aldığı kararla El Beşir'in insanlığa karşı suçlar, savaş suçları, işkence ve tecavüz suçları bakımından yargılanması için tutuklanması gerektiğine karar vermiştir⁴³. El Beşir hakkındaki karar, UCM'nin görevdeki bir devlet başkanı için çıkarttığı ilk tutuklama kararıdır⁴⁴. Bununla birlikte UCM savcılığı bu karara itiraz etmiştir. El Beşir'in diğer suçlar yanında soykırım suçları bakımından da yargılanması gerektiğini, Darfur'daki olayların soykırım sözleşmesinin ilgili maddeleri gereğince soykırım suçlarının belirleyici özellikleri karşıladığını ifade ederek UCM'nin Temyiz Dairesine başvurmuştur. Temyiz Dairesi, savcılığın bu yöndeki itirazını kabul etmiş ve El Beşir'in diğer suçlar yanında soykırım suçları bakımından da yargılanması gerektiğini öngörerek 1. Ön Yargılama Dairesi'nin kararını yeniden gözden geçirmesi gerektiğine karar vermiştir. Bunun üzerine 1. Ön Yargılama Dairesi'nin 12 Temmuz 2010 tarihinde aldığı kararla El Beşir'in Darfur'da işlenen diğer suçlar yanında soykırım suçları bakımından da yargılanması için tutuklanması gerektiğine karar vermiştir⁴⁵.

Tutuklama kararının ardından Ömer El Beşir tutuklama emrinin “*üzerine yazılan mürekkep kadar değeri olmadığını*” söylemiş ve UCM başsavcısının kuklasını yakan binlerce taraftarı önünde de dans etmiştir⁴⁶. Yetmiş iki yaşındaki El Beşir halen 1993 yılında başa geldiği Sudan hükümet başkanlığı görevini sürdürmektedir.

Sudan Hükümeti'nin, uluslararası baskıya rağmen, UCM'ye teslim etmediği Ahmad Harun Mayıs 2009 tarihine kadar İnsani İşlerden Sorumlu Sudan Devlet Bakanı olarak görev yapmıştır. 12 Temmuz 2013 tarihinde de Ömer el-Beşir tarafından Kuzey Kordofan Valisi olarak atanmıştır⁴⁷.

Hükümeti destekleyen Cancavidlerin lideri olan Ali Kushayb ise Nisan 2008 tarihinde, Sudan'da gözaltına alınmış ve serbest bırakılmıştır. Sudan makamları Ekim 2008 tarihindeki haberlere göre Kushayb yeniden tutuklanmıştır. Ancak Kushayb'in nerde tutulduğu bilinmemektedir⁴⁸.

43 1. Ön Yargılama Dairesi Kararı (4 Mart 2009) Uluslararası Ceza Mahkemesi, <<https://www.icc-cpi.int/iccdocs/doc/doc639078.pdf>>, s.e.t. 12.10.2016.

44 Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Kadınlar için Adalet, <<http://docplayer.biz.tr/4763235-Uluslararası-ceza-mahkemesi-ve-kadınlar-icin-adalet.html>>, s.e.t. 16.09.2016.

45 1. Ön Yargılama Dairesi Kararı (12 Temmuz 2010) Uluslararası Ceza Mahkemesi, <http://www.iccpi.int/icc_docs/doc/doc907140.pdf>, s.e.t. 12.10.2016.

46 BBC Haber, Sudan Liderine Tutuklama Kararı (4 Mart 2009) <http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2009/03/090304_sudan_bashir.shtml>, s.e.t. 24.09.2016.

47 Sudan Vision (12 Temmuz 2013) Republican Decree to Appoint Governors; Haroun for North, Adam for South, and Khamis for West Kordofan, <<http://news.sudanvisiondaily.com/details.html?rsnpid=224673>>, s.e.t. 28.09.2016.

48 The New York Times (13 Ekim 2008) Sudan Arrests Militia Chief Facing Trial, <<http://www.nytimes.com/2008/10/14/world/africa/14darfur.html>>, s.e.t. 28.09.2016.

Uluslararası tepkileri azaltmak ve UCM'nin yargısını etkisiz bırakmak bakımından Sudan Hükümeti, Darfur'daki olayları yargılamak için göstermelik olarak "Özel Ceza Mahkemesi" kurmuştur. Fakat 11 Haziran 2007 itibarıyla İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün belgelendirdiğine göre sadece on üç dava mahkemenin önüne getirilmiş, dava edilenler ise alt rütbeli kişilerden olup haklarında sadece hırsızlık gibi adi suçlamalar yöneltilerek duruşmalar yapılmıştır. Bu mahkemede söz konusu kişilere yöneltilen hiçbir suçlama insanlık ve savaş suçları gibi ağır suçlarla ilgili olmamıştır⁴⁹.

BMGK'nin daimi beş üyesinin ise konu hakkında görüş ayrılıkları içinde oldukları belirtilmiştir. ABD, Fransa ve İngiltere dava açılmasını desteklerken, Sudan'la güçlü ekonomik bağları olan Çin ve Rusya'nın yargılamaların ertelenmesinden yana oldukları ifade edilmiştir. Örneğin Çin, Sudan'ın ticaret yaptığı ülkeler sıralamasında en üst sıradadır; Sudan petrol ihracatının % 64'ü Çine gitmektedir ve Çinli firmalar Sudan'da petrol sektörüne milyar dolar tutarında yatırımda bulunmuşlardır⁵⁰. Bu yatırımların boşa çıkmaması ve petrol kaynaklarının % 80'inin güneyde bulunması sebebiyle Çin Sudan'ın bölünmesine karşı çıkmıştır. Bölünmeden sonra da her iki Sudan ile yakın ilişkiler kurarak çıkarlarını korumaya çalışmaktadır. Özellikle Batılı ülkelerin, Darfur olayı ve Sudan Hükümeti'nin sert tutumu nedeniyle bu ülkeye ambargo uygulaması ve ülkeyi terk etmesinin ardından Çin - Sudan ilişkileri dostluk düzeyine yükselmiştir. Ayrıca Çin, Sudan'ın iç savaş sırasında en büyük silah tedarikçi ülkesidir ve bundan dolayı Darfur katliamına dolaylı destek verdiği eleştirmeleri ile yüz yüze kalmıştır⁵¹.

Veto yetkisine sahip beş daimi ülke olan ABD, Rusya Federasyonu, Çin Halk Cumhuriyeti, Fransa ve İngiltere aynı zamanda dünyanın en çok silah üreten ve pazarlayan ülkeleridir⁵². Yalnızca Çin, Almanya'dan sonra altıncı durumdadır. Dünya silah ticaretinin baş aktörlerinden oluşan Güvenlik Konseyi Ülkeleri'nin dünya barışına kalıcı katkıda bulunacak kararlar verebileceği şüphyle karşılanmaktadır.

49 IMPR Rapor, s. 20-21.

50 <<http://www.bilgesam.org/incele/736/-darfur-veya-bir-krizi-isimlendirme-sorunu/#.Vvu7r-KLTIU>>, s.e.t. 16. 09.2016.

51 Erkin, Ekrem, Çin'in Sudan Politikası: Yükselen Gücün Yeni Diplomasisi, Stratejik Düşünce Enstitüsü (SDE), <<http://www.sde.org.tr/tr/authordetail/cinin-sudan-politikasi-yukselen-gucun-yeni-diplomasisi/918>>, s.e.t. 26. 09.2016.

52 Shah, Anup, The Arms Trade is Big Business, Global Issues, <<http://www.globalissues.org/article/74/the-arms-trade-is-big-business>>, s.e.t. 28.09.2016.

SONUÇ

Statü'nün 13/b maddesinde BMGK'ne BM Antlaşması'nın VII. bölümüne istinaden aldığı bir karar ile bir uyuşmazlığı bir devlet Roma Statüsüne taraf olmasa bile UCM'ye havale etme yetkisi tanınmıştır. Bu düzenleme karşısında siyasi nitelikli bir organa böyle bir yetkinin verilmesinin, Mahkeme'nin tarafsızlığını ve inandırıcılığını olumsuz yönde etkileyeceği ileri sürülmüştür. Ayrıca veto yetkisi dolayısıyla bu maddenin sadece Güvenlik Konseyi'nin daimi üyesi olmayan devletlere karşı işletilebileceğinden duyulan endişe sıkça ifade edilmektedir. Güvenlik Konseyi'ne soruşturma başlatmak için savcılığa başvurma yetkisinin verilmesi devletlerin egemen eşitliği ilkesine aykırı olduğu gerekçesiyle de eleştirilmiştir.

BMGK'nin, BM Antlaşması VII. Bölüm çerçevesinde alacağı karar dahilinde, Mahkeme'den talepte bulunmasından itibaren on iki ay süreyle, Roma Statü'ne dayanarak hiçbir soruşturma veya dava açılmaması veya açılmış bir davaya devam edilememesi durumu da eleştirilere maruz kalmıştır. Özellikle talebin üst bir sınır olmaksızın istenildiği kadar uzatılabilmesi Konseye, Mahkeme'nin yargı yetkisini belli bir olay için tamamen ortadan kaldırma fırsatı vermiştir.

Konumuz açısından BMGK'ne verilen bu yetkiler UCM arasındaki ilişkiyi ortaya koyması bakımından çok önemlidir. BMGK'nin sadece dava açılması için talepte bulunabilmesi ve nihai yetkinin UCM savcısında olduğu görülse de henüz BMGK'nin talepte bulunup da UCM savcısının reddettiği bir olay ile karşılaşılmamıştır.

Sudan gibi diğer iç savaş yaşanan ülkelerde yaşanan insanlık dramlarına bakıldığında bu olayların arkasında, müdahalede bulunulan ülkelerde petrol kaynaklarının olması gibi, pek çok sebebin olduğu görülmektedir. Ayrıca devletlerin Sudan'da olduğu gibi müdahale edilen ülkelerde özellikle ekonomik kaygılar altında ve çıkarları doğrultusunda hareket ettiği söylenebilir.

Sudan'da yaşananlar uluslararası toplumun konuya müdahil olmasını gerektirmiştir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi harekete geçmiş ve Darfur'daki olayları araştırması için bir araştırma komisyonu kurmasını istemiştir. Araştırma ve yerinde gözlemlere dayanan Komisyon Raporu sonucu Güvenlik Konseyi, 31 Mart 2005 tarihli ve 1593 sayılı kararı ile Darfur'daki durumu 1 Temmuz 2002'den sonrasını kapsayacak şekilde Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne havale etmiştir.

Sudan'daki iç savaş sonrası, Sudan Hükümeti Eski İçişleri Devlet Bakanı Ahmad Harun, Cancavidlerin Sözde Lideri Ali Kushayb ve Sudan Devlet Başkanı Ömer Hasan El Beşir hakkında tecavüz, cinayet, sivil nüfusa saldırı, insanlık dışı eylem, işkence, yağma ve insanlık onuruna aykırı eylem suçlamalarını içeren toplam elli bir savaş suçu ve insanlığa karşı suç nedeniyle tutuklama kararı çıkartılmıştır.

Ancak ne yazık ki devletler siyasi ve ekonomik olarak çıkarları doğrultusunda hareket ettiğinden ve Sudan Hükümeti de iddiaları ve UCM ile işbirliğini reddettiğinden, henüz hiçbir tutuklama yapılamamıştır. Görüldüğü gibi Sudan örneğinin bize gösterdiği önemli bir nokta da UCM'nin bir kolluk gücü bulunmadığından yargılanan kişilerin tutuklanması ve yargılanmasında devletlere önemli bir görev düşmesidir.

Dolayısıyla esas olarak uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması en başta uluslararası kuruluşlara değil devletlere düşmektedir. Her devlet kendi içindeki barış ve güven ortamını sağladığında dünya daha yaşanılabilir bir hal alacaktır. Ancak bu huzur ve güven ortamının sağlanması ve suçluların en azından bir kısmının dahi olsa cezalandırılabilmesinde UCM'nin katkısı göz ardı edilemeyecektir.

KAYNAKÇA

1. Ön Yargılama Dairesi Kararı (12 Temmuz 2010) Uluslararası Ceza Mahkemesi, <<http://www.icccpi.int/iccdocs/doc/doc907140.pdf>>, s.e.t. 12.10.2016.

1. Ön Yargılama Dairesi Kararı (4 Mart 2009) Uluslararası Ceza Mahkemesi, <<https://www.icc-cpi.int/iccdocs/doc/doc639078.pdf>>, s.e.t. 12.10.2016.

A. Schabas, William (2004) An Introduction to the International Criminal Court, Second Edition, Cambridge University Press.

Amnesty International, <<http://www.amnesty.org/en/news-and-updates/report/darfur-campsflooded-weapons-20080122>>, s.e.t. 16.09.2016.

An Overview of the Darfur Crisis in Sudan, <http://glpinc.org/Web_pages/News_Articles/An%20Overview%20of%20the%20Darfur%20Crisis.pdf>, s.e.t. 15.09.2016.

Arsava, Füsun (2013) 'Libya Örneğinde İnsan Haklarının Korunması İçin Yapılan Askeri Müdahale' Türkiye Adalet Akademisi Dergisi (TAAD), Sayı:12, Cilt: 4, s. 81-97.

Bağımsızlık Güney Sudan'a İstikrar Getirmedi, <<http://www.dunya-bulteni.net/haberler/335247/bagimsizlik-guney-sudana-istikrar-getirmedi>>, s.e.t. 15.09.2016.

Başak, Cengiz (2003) Uluslararası Ceza Mahkemeleri ve Uluslararası Suçlar, 1. Baskı, Ankara, Turhan Kitabevi.

BBC Haber, Sudan Liderine Tutuklama Kararı (4 Mart 2009) <http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2009/03/090304_sudan_bashir.shtml>, s.e.t. 24.09. 2016.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (OHCHR), <<http://www.ohchr.org/EN/Countries/AfricaRegion/Pages/SSIndex.aspx>>, s.e.t. 15.09.2016.

Birleşmiş Milletler, 1564 Sayılı Karar, <[http://www.un.org/Docs/journal/asp/ws.asp?m=s/res/1564\(2004\)](http://www.un.org/Docs/journal/asp/ws.asp?m=s/res/1564(2004))>, s.e.t. 16.09. 2016.

Birleşmiş Milletler, 1593 Sayılı Karar, <<http://www.un.org/press/en/2005/sc8351.doc.htm>>, s.e.t. 16.09.2016.

Birleşmiş Milletler, 1769 Sayılı Karar, <[http://www.un.org/Docs/journal/asp/ws.asp?m=S/Res/1769\(2007\)](http://www.un.org/Docs/journal/asp/ws.asp?m=S/Res/1769(2007))>, s.e.t. 14.09.2016.

BM Darfur Barış Misiyonu göreve başlıyor, <<http://www.dw.com/tr/bm-darfur-bar%C4%B1%C5%9F-misiyonu-g%C3%B6reve-ba%C5%9Fl%C4%B1yor/a-3029724>>, s.e.t. 14.09.2016.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 1422 Sayılı Kararı, <<http://www.amicc.org/docs/SCres1422.pdf>>, s.e.t. 15.09.2016.

Cassese, Antonio (2003) International Criminal Law, International Law, Malcolm D. Evans (Editör), USA, Oxford University Press.

Çınar, M. Fatih (2004) Uluslararası Ceza Mahkemelerinin Gelişimi Işığında Uluslararası Ceza Divanı, 1. Baskı, Çanakkale, Kazancı Matbaacılık.

Demirel, Naim (Ocak 2013) Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinde Reform Arayışları, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi (TAAD), Sayı: 12, Cilt: 4, s. 131-150.

Erdal, Selcen (2010) Uluslararası Ceza Mahkemesinin Devlet Egemenliğine Etkisi, Ankara, Yetkin Yayınları.

Erkin, Ekrem, Çin'in Sudan Politikası: Yükselen Gücün Yeni Diplomasisi, Stratejik Düşünce Enstitüsü (SDE), <<http://www.sde.org.tr/author-detail/cinin-sudan-politikasi-yukselen-gucun-yeni-diplomasisi/918>>, s.e.t. 26.09.2016.

Güney Sudan'da 'Korkunç' Bilanço, 11 Mart 2016, <<http://www.milliyet.com.tr/guney-sudan-da-korkunc-bilanco/dunya/detay/2207992/default.htm>>, s.e.t. 15.04. 2016.

Gürkan, Hasan (2014) 'Modernleşme Sürecinde Afrika'nın İki Büyük Krizi: Ruanda ve Darfur Meseleleri Üzerine Bir İnceleme' International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Sayı: 4, Cilt: 9, s. 469-491.

Halatçı Ulusoy, Ülkü (2013) 'Uluslararası Hukuk Açısından Libya ve Suriye Örneğinde Koruma Sorumluluğu' Türkiye Adalet Akademisi Dergisi (TAAD), Sayı: 14, Cilt: 4, s. 269-297.

International Criminal Court, https://www.iccpi.int/en_menus/icc/situations%20and%20cases/situations/situation%20icc%200205/related%20cases/icc%200205%200107/Pages/darfur_%20sudan.aspx, s.e.t. 12.10. 2016.

Kırılma Noktası Haber, İşte Darfur Gerçeği, <<http://www.kirilmanoktasi.com.tr/Detay.aspx?c=10&i=958>>, s.e.t. 22.09.2016.

Kingbury, Benedict, 'International Courts: Uneven Judicialisation in Global Order' :Crawford, James and Koskeniemi, Martti (Editör) (2012) International Law, Cambridge, Cambridge University Press,

Kurşun, Günal (2011) 101 Soruda Uluslararası Ceza Mahkemesi, 1. Baskı, Ankara.

Önok, R. Murat (2003) Tarihi Perspektifiyle Uluslararası Ceza Divanı, 1. Baskı, Ankara, Turhan Kitabevi.

Öztürk, Hasan, Darfur veya Bir Krizi İsimlendirme Sorunu, Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi, <<http://www.bilgesam.org/incele/736/-darfur-veya-bir-kriziisimlendirmesorunu/#.Vvu7r-KLTIU>>, s.e.t. 16.09.2016.

Report of the International Commission of Inquiry on Darfur to the United Nations Secretary-General (25 Ocak 2005) <http://www.un.org/news/dh/sudan/com_inq_darfur.pdf>, s.e.t. 16.09.2016.

Shah, Anup, The Arms Trade is Big Business, Global Issues, <<http://www.globalissues.org/article/74/the-arms-trade-is-big-business>>, s.e.t. 28.09.2016.

Sudan Vision (12 Temmuz 2013) Republican Decree to Appoint Governors; Haroun for North, Adam for South, and Khamis for West Kordofan, <<http://news.sudanvisiondaily.com/details.html?rsnpid=224673>>, s.e.t. 28.09.2016.

The New York Times (13 Ekim 2008) Sudan Arrests Militia Chief Facing Trial, <<http://www.nytimes.com/2008/10/14/world/africa/14darfur.html>>, s.e.t. 28.09.2016.

Tirab, Abbkar Tirab (2016) Tarihi ve Toplumsal Bakış Açısıyla Darfur Sorunu, Eurasian House / Dosya No: 2.

Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Kadınlar için Adalet, <<http://docplayer.biz.tr/4763235-Uluslararası-ceza-mahkemesi-ve-kadınlar-icin-adalet.html>>, s.e.t. 16.09.2016.

Uluslararası Orta Doğu Barış Araştırmaları Merkezi - IMPR Rapor (Nisan – 2013) Tarihsel ve Siyasal Boyutuyla Darfur: Çatışma, İnsani Kriz, Uluslararası Müdahale ve Barış Şansı, <https://www.researchgate.net/publication/291350844_TARİHSEL_VE_SİYASAL_BOYUTUYLA_DARFUR_CATISMA_INSANI_KRIZ_ULUSLARARASI_MUDAHALE_VE_BARIS_SANSI>, s.e.t. 12.10.2016.

Uzun, Elif (2003) 'Milletlerarası Ceza Mahkemesi Düşüncesinin Tarihsel Gelişimi ve Roma Statüsü' Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 2, s. 25-48.